Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

Dini və milli tolerantlıq, millətlərarası münasibətlərin inkişaf etdirilməsi

Ermənilər işğal dövründə məscidlərə donuz bağladı - Azərbaycan azad edilmiş bölgələrdə xristian irsinin geniş bərpasını aparır...

Şuşadakı Qazançı kilsəsinin təmir olunmasına başlanıb. Sosial şəbəkələrdə yayılan bir fotodan da bu aydın görünür. Fotoda Qazançı kilsəsinin ətrafına təmir məqsədilə dəmir konstruksiyaların qurulduğu öz əksini tapıb. Belə məlum olur ki, yaxın günlərdə kilsənin təmirinə başlanacaq. Bildirilir ki, bu abidənin sürətli bərpası nəzərdə tutulur.

Əgər kilsə ermənilər tərəfindən tikilirdisə, niyə erməni qriqorian kilsəsi memarlığı üslubunda tikilmirdi?

Məlum olduğu kimi, Şuşanın əsası 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulub və ilk çağlarda şəhər Şuşa adı ilə yanaşı xanın şərəfinə Pənahabad da adlandırılıb. Sual oluna bilər: yaranma tarixi XVIII əsrdən başlayan bu şəhərdə erməni kilsəsi birdən-birə necə meydana çıxıb? Beynəlxalq Memarlar Akademiyasının Moskva şöbəsinin professoru, Azərbaycan Memarlar İttifaqının İdarə Heyətinin üzvü Faiq İsmayılov bir neçə ay əvvəl verdiyi açıqlamada bu suala aydınlıq gətirib.

Ekspertin sözlərinə görə, Ermənistan mətbuatı mütəmadi olaraq saxta dəlillər gətirməklə Şuşa şəhərində "erməni" kilsəsinin azərbaycanlılar tərəfindən "dağıdılacağı" barədə dezinformasiyalar yayır: "Ermənilər belə bir şayiə yayırlar ki, guya Şuşa şəhərində "Qazançılar" adlandırılan kilsə 1722-ci ildə mövcud olmuş hansısa başqa bir kilsənin bünövrəsi üzərində Naxçıvanın Qazançı kəndindən gələn ermənilər tərəfindən inşa edilib. (Halbuki, Şuşanın əsasının 1752-ci ildə qoyulduğu inkarolunmaz faktdır və bu kilsə barədə uydurulan nağıllar erməni saxtakarlığını bariz şəkildə ortaya qoyur.)

O zaman belə bir sual yaranır, kilsə ermənilər tərəfindən tikilirdisə, niyə erməni qriqorian kilsəsi memarlığı üslubunda tikilmirdi? Axı, əslində ermənilərin Cənubi Qafqaza gəlişi I Pyotrun 1724-cü il noyabrın 10-da rəsmiləşdirilən fərmanından sonra başlanmışdı. 1828-ci il Türkmənçay sülh müqaviləsinin nəticəsi olaraq 40000 erməni, 1829-cu ilin Ədirnə sülhünün nəticələrinə görə Osmanlı İmperiyası ərazilərində yaşayan 90000 erməni Azərbaycanın Naxçıvan, İrəvan və Qarabağ xanlıqları ərazilərində məskunlaşdırıldı.

Şuşa şəhərində keçən əsrin sonlarına qədər erməni kilsəsi mövcud olmayıb

Bu onu deməyə əsas verir ki, o dövrə qədər Şuşada erməni kilsəsinin mövcudluğu mümkün deyildi. Bu və ya digər tarixi həqiqətlər ermənilərin yalan danışdıqlarını sübut edir".

F.İsmayılov qeyd edib ki, Şuşa şəhərində keçən əsrin sonlarına qədər erməni kilsəsi mövcud olmayıb. Şuşada rus pravoslav kilsəsinin yaranma tarixindən danışan mütəxəssis əlavə edib ki, 1805-ci ildə Qarabağ xanlığını devirməyə nail olan çar hökuməti digər bölgələrimizlə bərabər öz mənzil qərargahını Şuşa şəhərində də yaratdı:

"O dövrdə Şuşa şəhərində xristian kilsəsi yox idi. Rus əsgərlərinin ibadəti üçün isə kilsənin yaradılmasına ehtiyac var idi. Müharibələr nəticəsində iqtisadi cəhətdən zəif olan Rusiyanın şəhərdə quruculuq işləri aparmağa imkanı yox idi. Odur ki, ordu rəhbərliyi xanlığın divanxanasının qülləsindən zəng asdıraraq burada rus əsgərlərinin ibadəti üçün şərait yaratdı. 1806-cı ildə ruslar tərəfindən divanxananın yanında zəng qülləsi tikilib. Lakin zaman keçdikcə Qarabağ xanlığının divanxanası rus ordusu komandanlığı tərəfindən təmir edilərək kilsə stilinə uyğunlaşdırılırdı və sonrakı dövrlərdə daha iki kilsə inşa edildi. Zaman keçdikcə kilsələrin də tərəqqiyə uyğun xarici görkəmi dəyişdirilirdi".

Bu fakt göstərir ki, Şuşada erməni qriqorian kilsəsi olmayıb

F.İsmayılov əlavə edib ki, Şuşa şəhərindəki Qazançı adlandırılan rus pravoslav kilsəsinin 1887-ci ildə inşa edildiyi barədə arxiv sənədləri mövcuddur. Sonrakı illərdə daha bir dəyişikliyə məruz qalan rus kilsəsi mahiyyət etibarı ilə rus pravoslav kilsə memarlığının bütün qaydalarını özündə qoruyub saxlayıb. Belə ki, kilsənin mərkəzi hissəsindəki qübbə sökülərək bir neçə metr hündürləşdirildi. Formalardakı fərq müqayisə edilərkən bu memarlıq üslubunun erməni qriqorian kilsəsinə məxsus olmadığı aydın şəkildə görünür. Tədqiqatçı ekspertin bildirdiyinə görə, Qarabağda erməni kilsəsinin fəaliyyəti Erməni Qriqorian Kilsəsinin rəhbəri II Vazgen tərəfindən Parqev Martinosyanın 1989-cu ildə Dağlıq Qarabağ bölgəsinə arxiyepiskop təyin edilməsindən sonra başlayıb. Bu fakt göstərir ki, Şuşada erməni qriqorian kilsəsi olmayıb.

Ermənilər Şuşadakı Qazançı rus kilsəsini 1995-2000-ci illərdə memarlıq quruluşunu dəyişərək erməni qriqorian kilsəsinə çeviriblər

Dağlıq Qarabağ bölgəsində yerləşən bütün kilsələr 1930-cu ildə SSRİ hökumət rəhbərlərinin göstərişi ilə qapadılıb və bəzilərindən yem anbarı kimi istifadə olunub. SSRİ hökumətinin bu qərarından sonra Şuşadakı rus kilsələri də baxımsız və istifadəsiz qalıb. Kilsələrin təkrar fəaliyyəti Mixail Qorbaçovun rəhbərliyi dövründə mümkün olub. 1989-cu ildə Qarabağda erməni yeparxiyasının yaradılması və burada yaşayan ermənilərin artan millətçilik tələbləri fonunda kilsələrin erməniləşdirilməsi, aktiv olmayan kilsələrin belə işlək vəziyyətə gətirilməsi siyasəti aparıldı, bu məqsəd üçün xarici ölkələrdə yaşayan ermənilərin maddi imkanlarından istifadə olunmağa başladı. Bu da nəticə etibarı ilə Azərbaycanın 20% torpaqlarının Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altına düşməsinə səbəb oldu".

F.İsmayılov qeyd edib ki, Ermənistan hökuməti işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərindəki xristian dövrü memarlıq abidələrini mənimsəməklə, bu torpaqları Ermənistana birləşdirib "Böyük Ermənistan" dövləti yaratmaq üçün çalışırdı. Məhz bu səbəbdən də ermənilər bütün işğal altında saxladıqları ərazilərdəki kilsə və monastırların xarici görkəmini dəyişdirib erməni qriqorian kilsələrinə çevirdilər. Ermənilər Şuşadakı Qazançı rus kilsəsini 1995-2000-ci illərdə memarlıq quruluşunu dəyişərək erməni qriqorian kilsəsinə çeviriblər.

Hətta məsciddə donuz saxladıqları məlum olub

Azərbaycan 44 günlük müharibədən sonra 30 il işğal altında qalmış mədəni irsin bərpası ilə məşğul olmağa başlayıb. Ancaq gəlin görək, ermənilər hansı addımları atıblar.

Mayın 1-də rusiyalı deputatlar, ekspertlər və jurnalistlər işğaldan azad olunmuş Ağdam şəhərinə səfər zamanı Cümə məscidində ermənilərin törətdiyi vəhşiliyə şəxsən şahid olublar. Rusiyalı qonaqlar əvvəlcə Ağdam şəhərinin mərkəzi hissəsinə, o cümlədən viran qoyulmuş infrastruktur obyektlərinə, Dram Teatrının qalıqlarına baxıb, ermənilərin müharibə cinayətləri, mədəni, tarixi, dini abidələri məhv etmələri barədə ətraflı məlumatlandırılıblar.

Bildirilib ki, Ermənistanın işğalına qədər Ağdam nəinki Qarabağ bölgəsinin, eləcə də respublikanın ən böyük, inkişaf etmiş şəhərlərindən idi. İşğala qədər Ağdam rayonunda 153 min, Ağdam şəhərində isə 42 mindən çox sakin yaşayırdı. Rayonda 17 sənaye müəssisəsi fəaliyyət göstərirdi. Ermənilər işğal etdikləri Ağdam şəhərində və rayonun kəndlərində yaşayış evlərini, ictimai binaları, məktəbləri, uşaq bağçalarını, xəstəxanaları, istehsal müəssisələrini talan edib, dağıdıb və yandırıblar.

Sonra qonaqlar Ağdamda Cümə məscidinə gəliblər. Məlumat verilib ki, Ağdam Cümə məscidi 1868-1870-ci illərdə memar Kərbəlayi Səfixan Qarabaği tərəfindən tikilib. Bu məscid "Qarabağ məscid memarlığı" məktəbinə aiddir. Ermənilər tərəfindən dağıntılara məruz qalan Ağdam məscidinin minarələri daxildən sökülüb, tavanı bir neçə yerdən uçurulub, dizayn və yazıları bilərəkdən yararsız, tanınmaz vəziyyətə salınıb, hətta məsciddə donuz saxladıqları məlum olub.

10 mindən çox yer adları, daşınmaz tarixi və mədəniyyət abidələrinin adları və yüzlərlə toponim erməni adları ilə əvəzlənib

Qeyd olunub ki, Azərbaycanda bir çox azsaylı xalqlar mehriban qonşuluq şəraitində dinc yanaşı yaşayır, ölkəmizdə müxtəlif dini konfessiyalar fəaliyyət göstərir. Kilsə və sinaqoqlar dövlət səviyyəsində təmir və bərpa olunur, dini etiqad azadlığına həssaslıqla yanaşılır. Ermənistan isə, bunun əksinə olaraq, azərbaycanlıların dini inanc yerlərində, Qarabağdakı məscidlərimizdə, Ağdam Cümə məscidində mal-qara və donuz saxlayaraq müsəlman aləmini, İslam dinini təhqir edib.

Ermənistan işğalçı siyasəti ilə Azərbaycan ərazilərində müxtəlif əsrlərə aid daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrini və digər kateqoriyadan olan daşınan mədəni irs nümunələrini dağıtmaq, yox etmək kimi qanunsuz və qeyri-insani fəaliyyət həyata keçirib. Cəbhə xəttində tətbiq edilən atəşkəs dövründə Ermənistanın Azərbaycana qarşı yeritdiyi təcavüzkar siyasət nəticəsində 10 mindən çox yer adları, daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinin adları və yüzlərlə toponim erməni adları ilə əvəzlənib. Ermənistan işğal altında saxladığı Azərbaycan ərazilərində azərbaycanlıların yaşadığı kənd və şəhərlərin xarabalıqlarında çoxlu sayda erməni kilsəsi inşa edib. Eləcə də, Azərbaycanın işğal altındakı bütün əraziləri boyu yüzlərlə erməni xaç nişanlarını daş üzərində döyərək yayıb, beynəlxalq terrorçulara momerial komplekslər tikiblər. Heç kimə sirr deyil ki, işğaldan azad olunmuş Azərbaycan ərazilərində mədəni irs potensialının əsasını arxeoloji abidələr təşkil edir. İşğal altındakı ərazilərdə arxeoloji abidələrin çoxluğu ermənilərin bu ərazilərdə qanunsuz arxeoloji qazıntılar aparmalarına səbəb olub. Nəzərə almaq lazımdır ki, arxeoloji abidələr ermənilər tərəfindən xüsusi qəddarlıqla istismara məruz qaldığından, onların böyük əksəriyyəti tamamilə məhv edilərək artıq coğrafi xəritədən silinib.

Məhəmmədəli QƏRİBLİ

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyilə çap olunur.